MuNASS II

Municipalities Network Advocacy on Sanitation in South Asia

दक्षिण एशियाका नगरपालिकाहरुको सञ्जालमा सरसफाइ पैरवी कार्यक्रम

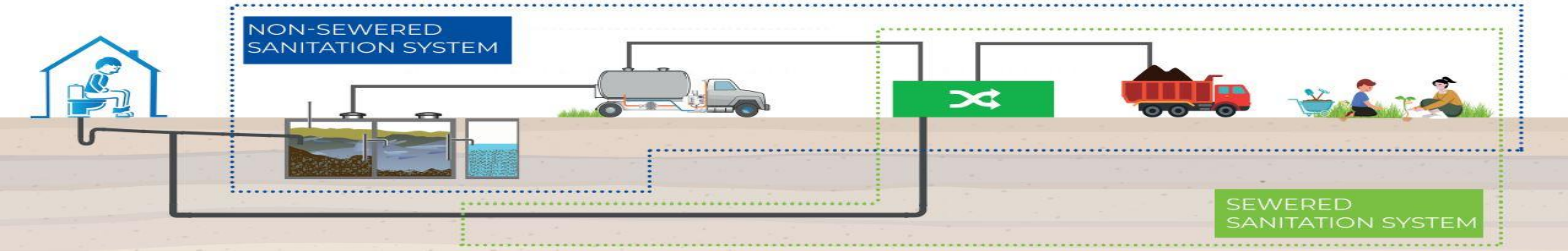

अनूकुल वातावरण: कानूनी ढाँचा र संस्थागत व्यवस्था

दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम

स्रोत व्यक्ति

BILL & MELINDA GATES foundation · UCLG ASPAC · Municipal Association of Nepal 2050 · ENPHO Creating Eco Societies

तालिम सुरु गर्न पूर्व ......

सिकाइका उपलब्धिहरु

- दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापनमा कानूनी र संस्थागत ढाँचाको महत्व बारे संक्षेपिकरण गर्ने

- नेपालको सन्दर्भमा दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन सम्बन्धी नीतिगत संरचना, नियम र संस्थागत व्यवस्था बारे छलफल गर्ने

- दिगो विकास लक्ष्य र पूर्ण सरसफाइ मार्गदर्शनमा दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित सूचकहरुको सूची तयार गर्ने

विषयवस्तु

- अनूकुल वातावरण
- दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापनमा कानूनी ढाँचा र संस्थागत व्यवस्थाको महत्व
- नेपालमा खासस्व सँग सम्बन्धित कानूनी दस्तावेज
- दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन सँग सम्बन्धित कानूनी दस्तावेज
- दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित नीतिगत दस्तावेज
- दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन सम्बन्धी संस्थागत र नियामक ढाँचा
- नेपालमा दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन सम्बन्धी विनियमहरु
- दिगो विकास लक्ष्य ६ र सूचकहरु
- पूर्ण सरसफाइ मार्गदर्शनमा दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन
- CWIS मार्गदर्शन

अनूकुलन वातावरण

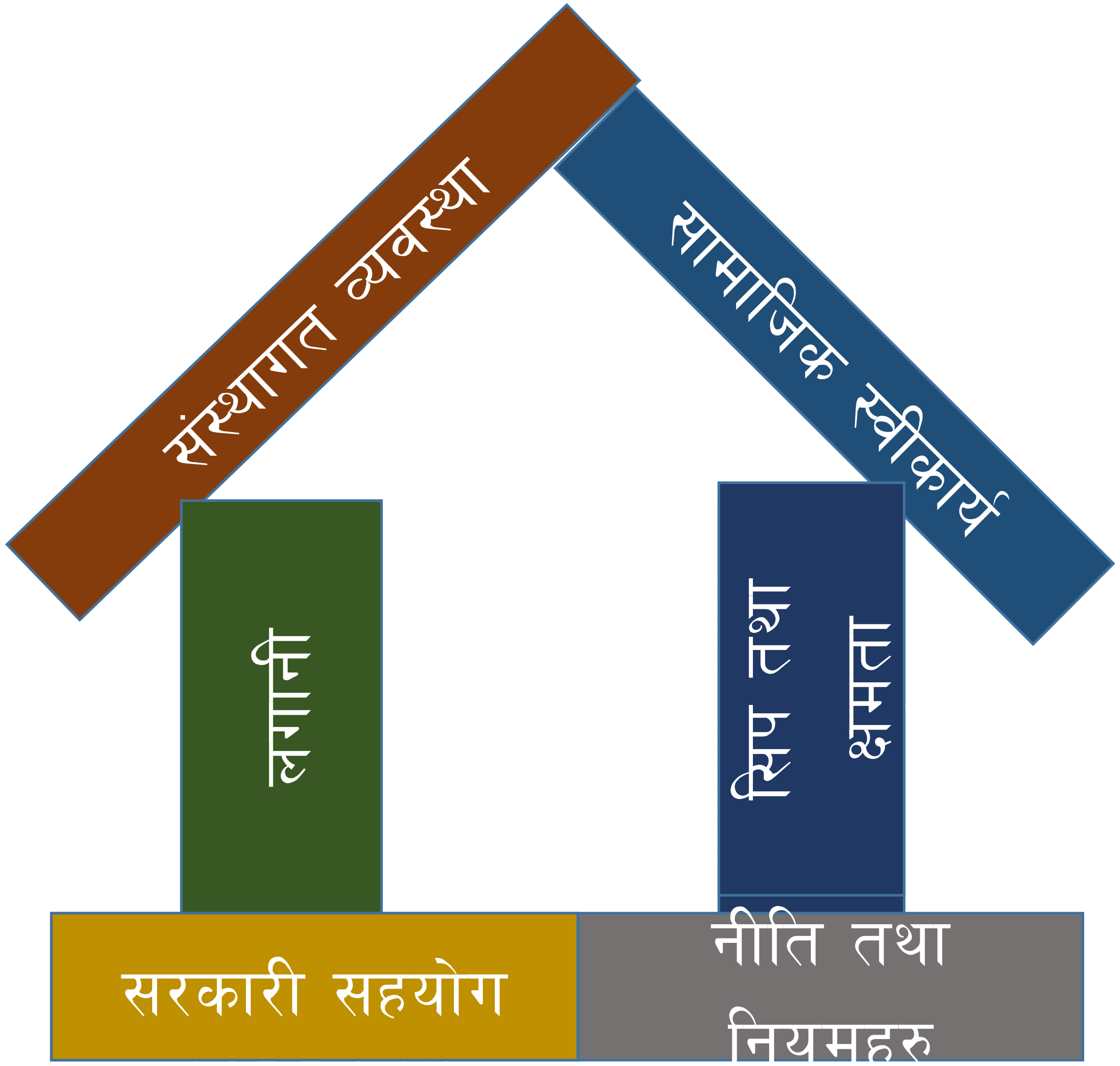

Source: Luthi et. al (2011a). :Community-Led Urban Environment, complete guideline for decision makers

दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन नीति र संस्थागत व्यवस्था

विकास गरिएका कानूनी ढाँचा स्थानीय अवस्था अनुसार हुन आवश्यक पर्दछः

- दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन प्रणालीको सफल कार्यान्वयन सुनिश्चित गर्ने
- सरोकारवालाहरुको भूमिका र जिम्मेवारी पहिचान गरि सामुहिक समन्वय मजवुत गर्ने
- वातावरण संरक्षण गर्न अवैध रुपमा हुने दिसाजन्य लेदो विर्सजन सम्बन्धी कडा र स्पष्ट नियमहरु बनाउने
- सरसफाइ व्यवसायमा प्रभावकारी सेवा प्रदान गर्न निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्ने

दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन नीति र संस्थागत व्यवस्थामा सरकारको दृढ प्रतिवद्धता आवश्यक पर्दछ

नेपालको संविधान

- **सफा वातावरणमा बाँच्न पाउने अधिकार :**
  - ➢ धारा ३० (१) प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने हक हुने छ ।
  - ➢ धारा ३० (२) वातावरणीय प्रदूषण वा ह्रासबाट हुने क्षति वापत पीडितलाई प्रदूषकबाट कानुन बमोजिम क्षतिपूर्ति पाउने हक हुने छ ।
- **स्वास्थ्य सम्बन्धी हक :**
  - ➢ धारा ३५ (४) प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुँचको हक हुने छ ।

दिगो विकास लक्ष्यमा नेपालको लक्ष्य र सूचकहरु

SDG 6: Ensure availability and sustainable management of water and sanitation for all

Targets and Indicators	2015	2019	2022	2025	2030
Target 6.2 By 2030, achieve access to adequate and equitable sanitation and hygiene for all and end open defecation, paying special attention to the needs of women and girls and those in vulnerable situations					
6.2.1 Households using improved sanitation facilities which are not shared (%)	60[d]	69.3	78.7	85.7	95
6.2.2 Proportion of population using latrine (%)	67.6[e]	75.7	83.8	90.0	98
6.2.3 Local authority areas that have declared Open Defecation Free (%)	41[f]	56.5	71.9	83.5	99
6.2.4 Sanitation coverage (%)	70[g]	77.7	77.5	83.3	99
6.2.5 Urban households with toilets connected to sewer systems/ proper FSM (%)	30[a]	46	62	74	90
Target 6.3 By 2030, improve water quality by reducing pollution, eliminating dumping and minimizing release of hazardous chemicals and materials, halving the proportion of untreated waste water and increasing recycling and safe reuse.					
6.3.1 Proportion of untreated domestic waste water (%)	99[c]	89.9	83.1	76.3	65
6.3.2 Proportion of untreated industrial waste water (%)	99[c]	75.3	57.5	39.7	10
6.3.3 Proportion of bodies of water with good ambient water quality	-	-	-	-	-

Source: Nepal Sustainable Development Goals, Status and Roadmap: 2016-2030, GoN, Nepal Planning Commission

पूर्ण सरसफाइ मार्गदर्शनमा दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन

सफा र स्वच्छ अवस्था वातावरणीय सरसफाइ **(Environmental Sanitation)**	
• घरायसी एवं संस्थागत तहमा ठोस तथा तरल फोहोर मानव मलमुत्रको व्यवस्थापन **(Feacal Sludge Management)** को हकमा व्यवस्थित सेप्टीक ट्यांकीमा जोडिएको पक्की वाटरसील चर्पी लगायत अन्य उपयुक्त प्रविधिको प्रयोग भएको • नगर र नगरोन्मुख क्षेत्रमा ठोस फाहोरमैलाको व्यवस्थानको लागि स्यानिटरी ल्याण्डफिल्ड साइटको पहिचान गरी	• ठोस तथा तरल फोहोर व्यवस्थापनको आवश्यकता अनुसार स्थानीय प्रविधि संचालनमा छ छैन अवलोकन गर्ने • नगर र नगरोन्मुख क्षेत्रमा ठोस फाहोरमैलाको व्यवस्थानको लागि योजना तर्जुमा भएको छ छैन सोध्ने र अवलोकन गर्ने । • ढल प्रणालीको योजना अवलोकन गर्ने • बधशाला सफा र स्वच्छ रहेको । • खानेपानी,सरसफाइ र स्वच्छताका सुविधाहरुमा सबैको पहुँच पुगेको छ छैन? राम्ररी

दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापनका लागि घरधुरी तथा संस्थागत तहमा पानी सिल भएको चर्पीलाई राम्रोसँग डिजाइन भएको सेप्टिक टयाङ्कमा जोड्न सकिन्छ

खानेपानी र सरसफाइमा कानूनी प्रावधान

- नीतिगत दस्तावेज - १७
- कानूनी दस्तावेज - ११

1. Land Acquisition Act 2034
2. Nepal Water Supply Corporation Act 2046 (1989) and subsequent amendments and regulation
3. Water Resources Act (WRA) 2049 (1992)
4. Environmental Protection Act 2053 (1996) and Environmental Protection Regulation 2054 (1997)
5. Water (Drinking) Supply Regulation 2055 (1998) framed to regulate water supply for drinking water and sanitation services
6. Local Self Governance Act 2055 (1999) and Local Self Governance Regulation 2056
7. Nepal National Building Code (2003)
8. Water Supply Management Board Act 2063 (2006) and regulation
9. Water Supply Tariff Fixation Commission Act 2063 (2006) and regulation
10. Urban Environment Management Directives 2068 (2011)
11. Solid Waste Management Act 2068 (2011) and Solid Waste Management Regulation 2069 (2012).

1. National Policy on Solid Waste Management 2053 (1996)
2. National Water Supply Sector Policy 2055 (1998)
3. Kathmandu Valley Water Supply and Sanitation Sector Policy 2057 (2000)
4. Rural Water Supply and Sanitation National Policy (2004) and Rural Water Supply and Sanitation National Strategy (2004)
5. National Water Resources Strategy (2002) and National Water Plan (2005)
6. National Drinking Water Quality Standards (2005)
7. National Urban Policy (2007)
8. Bagmati Action Plan (2008)
9. Urban Water Supply and Sanitation Sector Policy (2009)
10. TYIP 2007-2010, TYP Approach Paper, and TYP 2013-2016
11. Nepal Health Sector Programme – Implementation Plan 2 (2010)
12. Conceptual Wastewater Master Plan for Kathmandu Valley (2010)
13. National Sanitation and Hygiene Master Plan (2011)
14. Vision Paper, Ministry of Urban Development 2069 (2012)
15. Nepal MDGs Acceleration Framework (2013)
16. Environment-friendly local governance framework (2013)
17. National Urban Development Strategy (2015).

नीतिगत तथा कानूनी दस्तावेजहरु

वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ (२०१९) र वातावरण संरक्षण नीति, २०७७ (२०१९):

- प्रदुषण वा हानिकारक बस्तु वातावरणमा फाल्न रोकथाम र नियन्त्रण गर्ने । जलस्रोतमा फोहोरपानी निष्काशनका लागि नीति । दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन सम्बन्धी कुनै नीति नभएको ।

नेपालको राष्ट्रिय भवन निर्माण कोड २००३:

- सेप्टिक टयाङ्कम निर्माण गर्न मार्गदर्शन । दिसाजन्य लेदो निकाल्न, प्रशोधन र सुरक्षित विसर्जनमा कुनै नीति नभएको ।

खानेपानी महशुल निर्धारण आयोग ऐन २०६३ (२००६):

- घरधुरी तथा नीजि क्षेत्रलाई दिसाजन्य लेदो प्रशोधन गर्न सेप्टिक टयाङ्की व्यवस्थापन गर्नु पर्दछ भनी प्रोत्साहन गर्ने

CWIS को दृष्टिकोणबाट बिश्लेषण

- **समता :**
  - सेवा दिदा PPP को साझेदारी
  - विकेन्द्रिकृत सरसफाइका विकल्पहरु
  - पेशागत स्वास्थ्य र सुरक्षा मार्गदर्शन
  - न्यून आय भएका र सिमान्तकृत समुदाय बारे स्पष्ट सँग उल्लेख नभएको

EQUITY

- **सुरक्षा :**
- जलस्रोतमा फोहोरपानी निष्काशनका लागि नीति
- सेप्टिक टयाङ्कम निर्माण गर्न मार्गदर्शन
- नवीनतम स्थलगत सरसफाइ
- निष्कासित फोहोरपानी विसर्जन बारे मापदण्ड
- दिसाजन्य लेदो निकाल्न, प्रशोधन र सुरक्षित विसर्जनमा कुनै नीति नभएको ।

SAFETY

CWIS को दृष्टिकोणबाट विश्लेषण

- दिगोपना
  - सरसफाइमा बढ्दो जनचेतना सहितको जन सहभागिता
  - स्रोत पुर्नभरण र पुँजी लगानीका लागि स्पष्ट सूचक नहुनु
- जिम्मेवारी
  - घरधुरी तथा नीजि क्षेत्रलाई दिसाजन्य लेदो प्रशोधन गर्न सेप्टिक टयाङ्की व्यवस्थापन गर्नु पर्दछ भनी प्रोत्साहन गर्ने
  - दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन र प्रशोधन का लागि स्पष्ट व्यवस्था नहुनु

CWIS को दृष्टिकोणबाट बिश्लेषण

- **ज्वाफदेहिता**
  - तथ्यांक संकलन तथा अनुगमनको लागि कुनै नीति नभएको ।

ACCOUNTABILITY

- **स्रोतको योजना तथा व्यवस्थापन**
  - फोहोरपानी व्यवस्थापन वा दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापनमा लगानी गर्न योजना बनाउने र यसमा नीजि क्षेत्रको संलग्न गराउने
  - स्रोत विनियोजन गर्न प्रभावकारी निर्देशन नभएको
  - स्रोत (जनशक्ति, वित्त, प्राकृतिक स्रोत, सम्पत्ति) प्रभावकारी रुपमा व्यवस्थापन गर्न नीति नभएको

RESOURCE PLANNING AND MANAGEMENT

दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन सम्बन्धी संस्थागत र नियामक ढाँचा

- खानेपानी तथा सरसफाइ मन्त्रालयले बि.सं २०७४ मा लागू गरेको
- दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापनमा केन्द्रित पहिलो दस्ताबेज
- दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापनको स्पष्ट उद्देश्य भएको
- दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापनमा सम्पूर्ण सरोकारवालाहरुको स्पष्ट भूमिका र जिम्मेवारी भएको

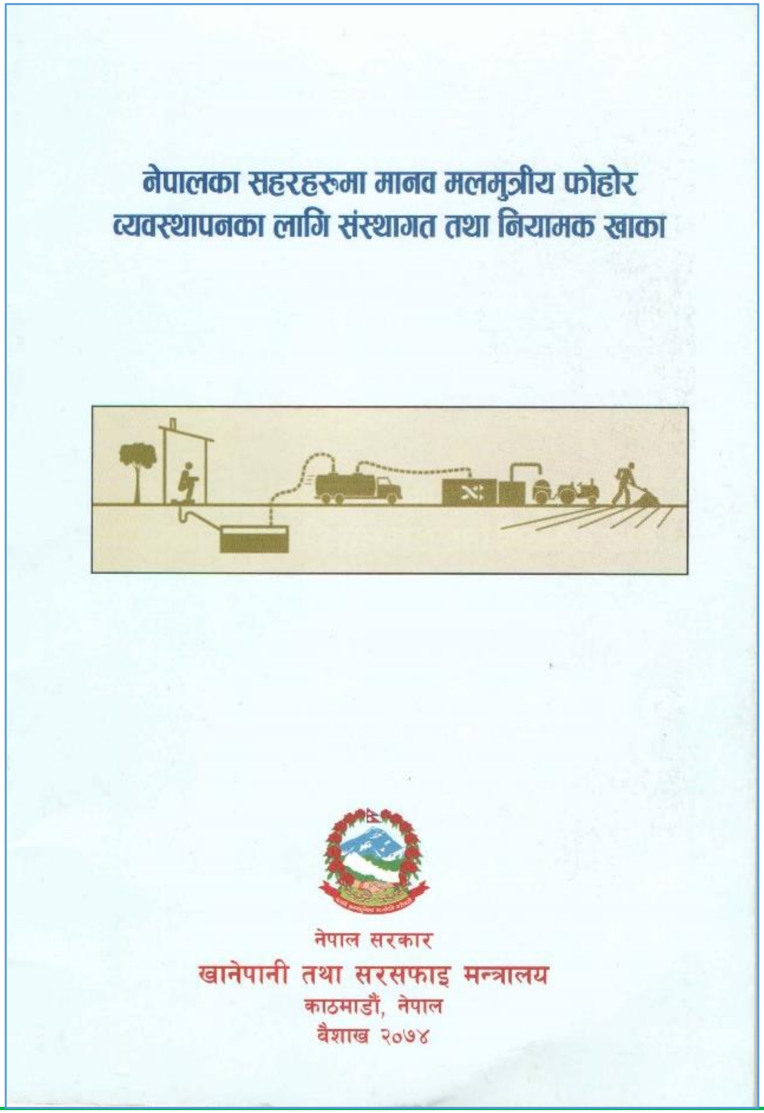
नेपालका सहरहरुमा मानव मलमुत्रीय फोहोर व्यवस्थापनका लागि संस्थागत तथा नियामक खाका

नेपाल सरकार
खानेपानी तथा सरसफाइ मन्त्रालय
काठमाडौं, नेपाल
वैशाख २०७४

दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापनमा स्थानीय सरकारको भूमिका र जिम्मेवारी

तालिका ३ : सरकोकारवालाहरुको भूमिका

सरोकारवालाहरु	नीति तथा मार्गदर्शनहरु	समन्वय	प्राविधिक सहयोग	सङ्कलन तथा ढुवानी	प्रशोधन	विसर्जन / अन्तिम उपयोग	नियमन	क्षमता अभिवृद्धि	अनुगमन
खानेपानी तथा सरसफाइ मन्त्रालय र संघीय मामिला तथा स्थानीय विकास मन्त्रालय	●	●					●	●	●
खानेपानी तथा ढल निकास विभाग	●		●				●	●	●
जनसंख्या तथा वातावरण मन्त्रालय	●	●					●	●	●
नगरपालिका/गाउँपालिका/सेवाप्रदायक	●	●	●	●	●	●	●	●	●
खानेपानी उपभोक्ता संस्था		●	●	●				●	●
निजी क्षेत्र/उद्यमीहरु			●	●	●	●			
अनुसन्धान/शैक्षिक प्रतिष्ठान	●							●	●
विकास साझेदार/राष्ट्रिय वा अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी संस्थाहरु	●	●						●	

स्थानीय सरकारको भूमिका

- दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन गर्न योजना र अनुगमन गर्ने
- दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन केन्द्र स्थापन गर्न जग्गा र सडकको पहुँच पुऱ्याउने
- दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापनको उचित कार्यान्वयन गर्न समिति गठन गर्ने
- दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित डिजाइन, संस्थागत संयन्त्र, व्यवसायिक योजना र संचालन मार्गदर्शन तयार, स्वीकृत र प्रवोधिकरण गर्ने
- दिसाजन्य लेदो संकलन, ढुवानी र पुनः प्रयोगको लागि उपभोक्ता समिति र निजी क्षेत्रलाई संलग्न गर्ने

दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित स्थानीय नीति तयार गर्ने, योजना बनाउने, डिजाइन, कार्यन्वयन, अनुगमन र संचालनमा स्थानीय सरकारको भूमिका महत्वपूर्ण हुन्छ

स्थानीय सरकारको भूमिका

- दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन केन्द्रमा लेदो संकलन, ढुवानी र विसर्जन गर्न नीजि उद्यमीहरुलाई लाइसेन्स वितरण गर्ने
- दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापनको मर्मत संभार गर्न पर्याप्त आर्थिक स्रोतको व्यवस्था गर्ने
- दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापनमा नजिकका स्थानीय सरकारसँग समन्वय गर्ने
- सरसफाइ प्रबर्द्धन गर्न स्थानीय खासस्व समितिसँग समन्वय गर्ने
- सेप्टिक ट्याङ्क र सोक्ताको डिजाइन तोकिए बमोजिमको स्तरीय भएको यकीन गर्ने
- दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापनको प्रभावकारी कार्यान्वयन भए/नभएको अनुगमन गर्ने र संचालन परिपालन गर्दै संस्थागत सुधार यकीन गर्ने

स्थानीय सरकारबाट गर्नुपर्ने पहलहरु

- उपलब्ध भएका नीति तथा कानूनी दस्तावेजका आधारमा कार्यान्वयन गर्ने
- आवश्यकता अनुसार अद्यावधिक गर्ने तथा सान्दर्भिक बनाउने
- कानूनी ढाँचामा भएका अन्तर पहिचान गर्ने र स्थानीय स्तरमा परिपूर्ति गर्ने

Legal Provision on Water and Sanitation

- Policy documents – 17;
- Legal documents – 11.

1. Land Acquisition Act 2034
2. Nepal Water Supply Corporation Act 2046 (1989) and subsequent amendments and regulation
3. Water Resources Act (WRA) 2049 (1992)
4. Environmental Protection Act 2053 (1996) and Environmental Protection Regulation 2054 (1997)
5. Water (Drinking) Supply Regulation 2055 (1998) framed to regulate water supply for drinking water and sanitation services
6. Local Self Governance Act 2055 (1999) and Local Self Governance Regulation 2056
7. Nepal National Building Code (2003)
8. Water Supply Management Board Act 2063 (2006) and regulation
9. Water Supply Tariff Fixation Commission Act 2063 (2006) and regulation
10. Urban Environment Management Directives 2068 (2011)
11. Solid Waste Management Act 2068 (2011) and Solid Waste Management Regulation 2069 (2012).

1. National Policy on Solid Waste Management 2053 (1996)
2. National Water Supply Sector Policy 2055 (1998)
3. Kathmandu Valley Water Supply and Sanitation Sector Policy 2057 (2000)
4. Rural Water Supply and Sanitation National Policy (2004) and Rural Water Supply and Sanitation National Strategy (2004)
5. National Water Resources Strategy (2002) and National Water Plan (2005)
6. National Drinking Water Quality Standards (2005)
7. National Urban Policy (2007)
8. Bagmati Action Plan (2008)
9. Urban Water Supply and Sanitation Sector Policy (2009)
10. TYIP 2007-2010, TYP Approach Paper, and TYP 2013-2016
11. Nepal Health Sector Programme – Implementation Plan 2 (2010)
12. Conceptual Wastewater Master Plan for Kathmandu Valley (2010)
13. National Sanitation and Hygiene Master Plan (2011)
14. Vision Paper, Ministry of Urban Development 2069 (2012)
15. Nepal MDGs Acceleration Framework (2013)
16. Environment-friendly local governance framework (2013)
17. National Urban Development Strategy (2015).

नेपालमा दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित नगरस्तरीय नीतिहरु

- ५ वटा नगरपालिकाहरु (भिमदत्त, लाहान, लमही, वालिङ, र धुलिखेल) ले दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित नगरस्तरीय नीतिहरु निर्माण तथा कार्यान्वयन गरेको

- बि.सं २०७७ (२०२०) मा प्रकाशन भएको

- प्राय: नीति स्थलगत सरसफाइ प्रणालीमा आधारित भएको: सुरक्षित भण्डारण, रित्याउने, ढुवानी, प्रशोधन, र पुन: प्रयोग वा सुरक्षित विसर्जन

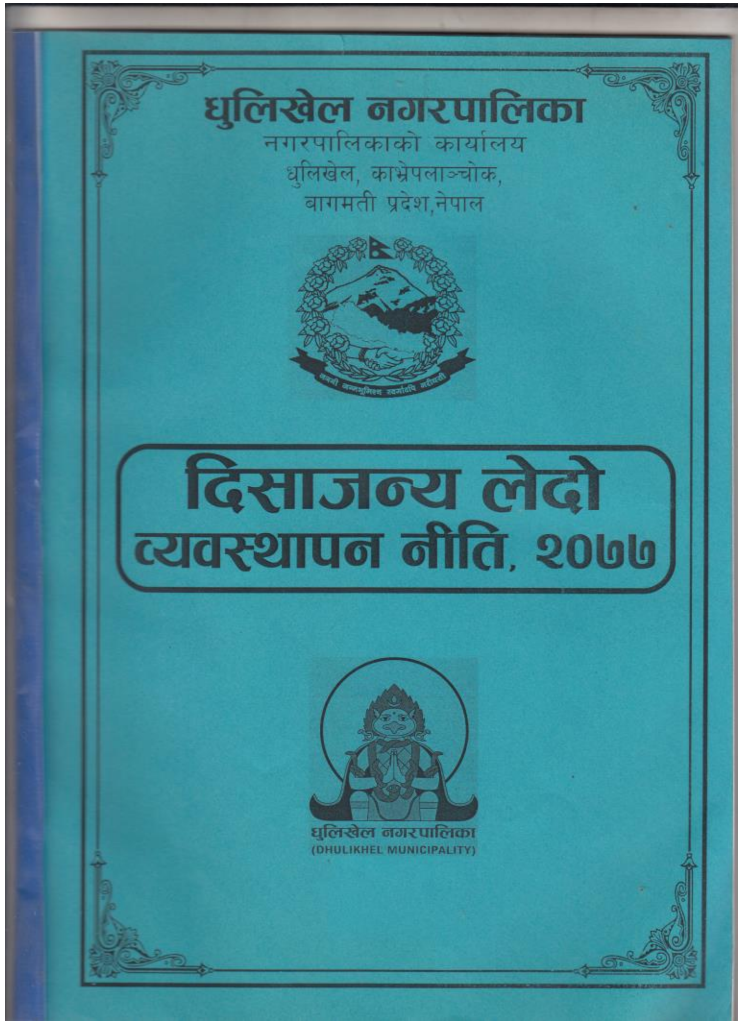

नेपालमा दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन सम्बन्धी नगरस्तरीय विनियमहरु

- FSM सँग सम्बन्धी नेपालमा पहिलो विनियम महालक्ष्मी नगरपालिका, ललितपुरले तयार तथा अनुमोदन गरेको
- बि.सं २०७६ (२०20) मा प्रकाशन भएको
- प्राय: नीति स्थलगत सरसफाइ प्रणालीमा आधारित भएको: सुरक्षित भण्डारण, रित्याउने, ढुवानी, प्रशोधन, र पुन: प्रयोग वा सुरक्षित विसर्जन
- अन्य नगरपालिकाहरु (भिमदत्त, लाहान, लमही, वालिङ, र धुलिखेल) ले दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित विनियम तयार गर्ने प्रक्रियामा रहेको

खण्ड:३, सङ्ख्या : १३

जननी जन्मभूमिश्च स्वर्गादपि गरीयसी

महालक्ष्मी राजपत्र

खण्ड : ३ सङ्ख्या: १३, मिति २०७६/१२/२

भाग-१

महालक्ष्मी नगरपालिका

महालक्ष्मी नगरकार्यपालिकाद्वारा प्रकाशित

मानव मलमूत्रीय फोहोर व्यवस्थापन विनियम, २०७६

प्रतिवद्धता

Rt. Hon. PM KP Sharma Oli signing the pledge on FSM along with MuAN President during MuAN Day, 13 March 2019

Former Hon. Minister of Water Supply signing the pledge on FSM during WASH Mela, 8 June 2019 (World Environment Day, 20th National Sanitation Week and Sithi Nakha)

मुख्य सन्देश

- प्रायः कानूनी तथा नीतिगत दस्तावेजहरुमा दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन सम्बन्धी स्पष्ट प्रावधान नभएको
- हाल सम्म दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन सम्बन्धी संस्थागत र नियामक खाकाले भूमिका र जिम्मेवारी स्पष्ट निर्धारण गरेको
- स्थानीय परिवेश र आवश्यकतामा आधारित भएर स्थानीय सरकार (नगर तथा गाँउपालिका) ले दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन सम्बन्धी स्थानीय नीति, मार्गदर्शन र खाका तयार गर्न सक्ने
- स्थानीय स्तरमा उचित र दिगो दिसाजन्य लेदो व्यवस्थापन सुनिश्चितताका लागि क्षमता अभिवद्धि, ज्ञान तथा दक्षता आदान प्रदान गर्ने

सन्दर्भ सामाग्रीहरु

- Luthi et al., (2011a) :Community-Led Urban Environment, complete guideline for decision makers
- Institutional and Regulatory Framework for faecal Sludge Management in Urban Areas of Nepal
- Sewerage Management Policy 2075
- Fifteenth Plan 2076/77-2080/81, Approach paper
- Environmental Protection Act, 2076 (2019)
- Nepal National Building Code 2003
- Water Supply Tariff Fixation Commission Act 2063 (2006)
- FSM by-laws in Nepal
- Total Sanitation Guideline, 2017

धन्यवाद

वतावरण र जनस्वास्थ्य संस्था (एन्फो)

११०/२५ आदर्श मार्ग, नयाँ बानेश्वर, काठमाडौं

फोन : ९७७-१-५२४४६४१, ५२४४०५१, ५२४४९९२, ५२४४६०९

फ्याक्स : ९७७-१-५२४४३७६

इमेल : enpho@enpho.org

वेब साईट : www.enpho.org

यस तालिम सामाग्रीहरु र प्रिजेन्टेसनहरु वातावरण र जनस्वास्थ्य संस्था (एन्फो) ले नगरव्यापी समावेशी सरसफाइ अलाइन्स नेपाल अर्न्तगत विषयगत समूहको सहयोगमा "नगरव्यापी समावेशी सरसफाइ स्तरोन्नती तथा नवीनता" नामक परियोजना जुन विल एण्ड मिलिन्डा गेट्स फाउन्डेसन ले आर्थिक सहयोग गरेको छ। यस परियोजना अन्तराष्ट्रिय तालिम संयन्त्र - बङ्लादेश युनिभर्सिटि अफ इन्जिनियरिङ एण्ड टेक्नोलोजी (ITN-BUET) को समन्वयमा कार्यान्वयन भएको हो।